KISEBBSÉGVÉDELEM ÉS KÁRPÁT-DUNATÁJI EGYÜTTMŰKÖDÉS

I.

1990 április 19-21 között a Minisztertanács Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Titkársága szervezésében nemzetközi szakértői konferencia tanácskozott Dobogókőn. A "Kisebbségek a 90-es években" elnevezést viselő összejövetelen a kisebbségvédelemmel foglalkozó európai tudományos kutatóintézetek vezető munkatársai, nemzetiségi kérdések kutatói s jó pár olyan személy vett részt, aki hazájában valamely nemzetiség, kisebbség érdekeinek képviseletében aktív szerepet vállal. Tabajdi Csaba miniszterhelyettes vezetésével a Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Titkársága három dokumentumot dolgozott ki és terjesztett megvitatásra konferencia elé:

- a magyarországi nemzeti, etnikai és nyelvi kisebbségekre vonatkozó törvénytervezetet, az ún. kisebbségi kódexet,[1.]
- az összeurópai orientációjú, kisebbségi jogok európai egyezménytervezetét,[2.] s
- egy olyan egyezménytervezetet, mely a kárpát-dunatáji együttműködés lehetőségét vetette fel ezen a téren.[3.]

Jelen sorok írója az a megtiszteltetés érte, hogy tagja lehetett a konferencia magyar szakértői delegációjának, s ebben a minőségében kapott lehetőséget a Borsodi Szemle szerkesztőségétől arra, hogy röviden ismertesse azokat a főbb elméleti megfontolásokat, melyek a konferencia szervezőit arra ösztönözték, hogy a kárpát-dunatáji együttműködés gondolatát - mint a kisebbségi kérdéskör megoldásának, a feszítő problémák enyhítésének egyik lehetséges formáját - felvessék.

II.

Az Európa Házba való belépés és a kisebbségvédelem

Az 1989-es rendszerváltás hullámain a kárpát-dunatáji népek ebben a században immár harmadszor kapnak lehetőséget arra, hogy a térség elmaradottságából fakadó nehézségeket enyhítsék, feszítő problémáit megoldják. A természetes gazdasági egységet jelentő Osztrák-Magyar Monarchia felbomlasztása után a nagyhatalmi politika által a romokon életrehívott kis nemzetállamok konstellációja azonban csak kevéssé sikeresnek mondható választ adott a térség hagyományos kérdéseire. A második világháborút lezáró békemű pedig - mely egy világhatalom meghatározó politikai, ideológiai, gazdasági és katonai befolyása alá helyezte az első világháború újból legitimált örökségét - egyáltalán nem volt képes a térség nemzeti, etnikai és nyelvi kisebbségei számára olyan környezetet teremteni, melyben azok ne érezték volna - és joggal ! - magukat "halmozottan hátrányos helyzetűeknek". Ahelyett, hogy létrejött volna egy "kisebbségbarát környezet"[4.], a kisállamiság nyomorúsága[5.] és szűklátókörűsége nyomta rá bélyegét e vidékre.

A '80-as évek második felének jellemző politikai törekvése volt a kapcsolatok kiépítése az Európai Közösségek és az Európa Tanács irányába. A rendszerváltás nyomán meghirdetett új külpolitikai programok még nagyobb hangsúllyal, elsődleges célként említik a csatlakozás igénylését ezekhez a szervezetekhez, amit a zsurnalisztika "Európába visszatérésként", "az Európa Házba való belépésként" szokott körülírni.

De: egy magára valamit is adó portás beengedhet-e olyasvalakit egy jóravaló házba, akiről tudja, hogy táskájában időzített bomba lapul ? A fokozottan védett épüle-

tekben raffinált detektorokat, mágneskaput, röntgenalagutat is a portás rendelkezésére bocsátanak. A nemzetiségi kérdés megoldatlansága pedig időzített bombaként ketyeg, elég ha csak a marosvásárhelyi eseményekre, a bulgáriai törökök elleni atrocitásokra, az 'egy állam - egy nyelv - egy nemzet' ismét éledő ideológiájának durva megnyilvánulásaira gondolunk, nem csukva közben be fülünket a Szovjetunióból idehallatszó robajok előtt sem.

Csak egy alapos nemzetközi kontroll az, ami arra ösztönözheti az Európa Ház új bérlőit és látogatóit, hogy időzített bombáikat hatástalanítsák és helyezzék oda ahová - ha egyáltalán - valók: a haditechnikai múzeumokba. Ha ez nem történik meg, úgy erre a térségre az "európaizáció" helyett a "libanonizáció" nyomhatja rá ijesztő bélyegét.

III.

Univerzalizmus, regionalizmus és szubregionalizmus a kisebbségvédelemben

Az univerzális kisebbségvédelemben értelemszerűen az Egyesült Nemzetek Szervezetének kellene meghatározó szerepet játszania. Közismert azonban az a tény, hogy a világszervezet, eltérően elődjétől, a két világháború között működő Nemzetek Szövetségétől, hosszú időn keresztül felvállalni sem merte a kisebbségvédelmet. Ez a magatartás arra a mérhetetlen naív és ma már egyértelműen elméletileg is tévesnek tekintett doktrinára épült, hogy an ENSZ az emberi jogok maradéktalan garantálásával, mindennemű vallási, nemi, faji, nemzeti alapon történő hátrányos megkülönböztetés tilalmával általános megoldást nyújt a nemzetiségi-kisebbségi problémákra is.

Az ENSZ Közgyűlés által 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata így semmiféle konkrét rendel-

kezést nem tartalmaz s egészen 1976-ig, az 1966-os Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának hatálybaléptéig kellett várni, hogy potenciálisan univerzális nemzetközi szerződés általános kisebbségvédelmi cikkelyére hivatkozva lehessen a jogvédelem érdekében fellépni. Eszerint

"27. cikk Olyan államban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják vagy hogy saját nyelvüket használják."

1978 óta Jugoszlávia kezdeményezésére az ENSZ égisze alatt (az ún. Antidiszkriminációs és Kisebbségvédelmi Albizottságban) meglehetősen lassan előrehaladó munka indult meg, melynek célja egy, a világszervezet tagállamait érintő kisebbségvédelmi deklarációtervezet kidolgozása, melyet az ENSZ Közgyűlés fogad majd el.
Ezt utóbb részletes nemzetközi szerződés is követné, a tervek szerint, az általános emberi jogi (ENSZ) kodifikációs stílusnak megfelelően. A munka - a közvetlen célként kitűzött dokumentum "puha" jellege ellenére - lelassult, s a szövegezés egyre bonyolultabbá, egyre több zárójellel bővítetté, bizonyos értelemben megfoghatatlanná vált. Hagyatkozhat-e a Kárpát-Dunatáj az univerzális kisebbségvédelemre ?

Az univerzális jogalkotásnak kétségtelen eleganciája, hogy ily módon a világszervezet impériuma alá kerül a szabályozás s a kötelezettségek végrehajtásának ellenőrzése. Ez az elegancia csak akkor jelentene közvetlen előnyt, ha az ENSZ rendelkezne hatékony ellenőrzési mechanizmusokkal. A Nemzetközi Bíróság azonban csak az államok (eseti vagy hosszabb távra szóló) hozzájárulása alapján hozhat ítéletet; emberi jogi kérdésekben több bizottság is fontos

szerepet játszik (pl. a Commission on Human Rights vagy a Human Rights' Committee) de ezek egyike sem nemzetekfeletti intézmény s hatáskörük igen korlátozott. Az államok az ENSZ keretében nemigen hajlottak igazán hatékony mechanizmusok kiépítésére. Ami pedig az egyezmények és egyéb instrumentumok tartalmát illeti, abban immár 160 állam érdekét kell egyeztetni - s gyakorlatilag a legkisebb közös nevező elve alapján. Az érdek- és felfogásbeli különbségek a terminológiai kérdésekről folytatott végeláthatatlan vitákban is tükröződnek: kisebbségek vagy nemzetiségek illetve nemzeti kisebbségek védelméről szóljon-e a dokumentum, mi a kisebbség, mi a nemzetiség és a nemzeti kisebbség stb. Az egyetemes kodifikáció definíció nélkül valóban aligha lenne megfogható, azonban a terminológiai kérdésekbe való belebonyolódás - ezen a téren - a tapasztalatok szerint az érdemi problémák s megoldási módozatok megvitatását hátráltatta, s gyakran egyfajta pótcselekvés volt.

Egy regionális, páneurópai kisebbségvédelmi szisztéma azért is nyújthat többet, mivel kevesebb állam érdekeit kell egyeztetni, melyek ráadásul egymáshoz közeli ideológiai-politikai plattformon állnak. Itt elsősorban az Európa Tanácsnak, a földrész 23 polgári demokráciáját átfogó nemzetközi szervezetnek a szerepét és lehetőségeit kell hangsúlyoznunk, annál is inkább, mivel várhatóan ez év végére Magyarország teljes jogú tagságra cserélheti eddigi, ún. különleges meghívotti státuszát.

Az Európa Tanács rendelkezik egy igen jól működő általános emberi jogvédelmi mechanizmussal, az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapján felállított Emberi Jogok Európai Bizottságával és Bíróságával. Rövidesen elfogadásra kerül a Kisebbségi vagy Regionális Nyelvek Európai Chartája, mely ezen nyelvek használatának megkönnyítésére törekszik az oktatásban, közigazgatásban, az állami, társa-

dalmi és gazdasági élet számos szférájában. Az Európai Kultúrális Egyezmény (1954), a Helyi Önkormányzat Európai Chartája (1985) valamint a Helyi Köztestületek Határokon Átnyúló Együttműködésének Európai Keretegyezménye (1980) révén további lehetőségek kínálkoznak a kisebbségvédelmi megoldások országonként esetleg differenciáló, mégis egy általános, európai zsinormértéknek megfelelő kidolgozására.[6.]

Vannak tehát kész illetve gyakorlatilag elkészült nemzetközi szerződések, melyek figyelembe vétele nélkül modern nemzeti kisebbségvédelmi megoldásokat az Európa Tanács tagállamaiban aligha lehet kidolgozni, ugyanakkor a nemzetközi tudományos életben több magánjellegű tervezet[7.] is közkézen forog, melyek abból indulnak ki, hogy létjogosultságuk van azoknak a szerződéskoncepcióknak is, amelyek valóban páneurópaiak. Azaz az Európa Tanácstól függetlenül is, nemzetközileg kell és lehet megoldást találni vagy legalábbis keresni. Távolról sem biztos ugyanis, hogy egyhamar felveszik az összes közép-kelet európai államot ebbe a szervezetbe. Ez volt egyébként az alapfilozófiája a Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Titkársága által megvitatásra javasolt második dokumentumnak is.

A harmadik dokumentum egy kárpát-dunatáji közös megoldás alapvonalait vetette fel.

A <u>kárpát-dunatáji együttműködés</u> természetesen nem puszta jogi, kodifikációs kérdés. Bármilyen elméleti konstrukció megalkotásának csak akkor van értelme, ha

1. vannak azonos vagy közel hasonló érdekek illetve
2. megvan a szerződéskötéshez szükséges politikai akarat.

<u>ad 1</u> Számos közös jellemzőt találhatunk a térség államainak nemzetiségi-kisebbségi adottságaiban. Itt döntően ún.

hagyományosan az állam területén élő nemzeti, etnikai, nyelvi kisebbségek léte jelenti a kisebbségi kérdést, eltérően a földrész nyugati felétől, ahol az "új kisebbségek" (bevándorlók, menekültek, vendégmunkások) számarányukban sokszorosan meghaladják ezt a csoportot. (Éppen ez, s az ebből következően eltérő tagállami érdekeltség, a felfogás és a súlypontok különbözősége jelentik a páneurópai kisebbségvédelmi rendszerek kidolgozásának nehézségeit.)

A Kárpát-Dunatájon az államhatárok etnikumokat szelnek ketté vagy többfelé, rendszerint úgy, hogy ugyanaz az etnikum a határ egyik oldalán nyelvi, etnikai kisebbségként, a másikon pedig államalkotó többségként él. Az anyanemzet és kisebbségi elhelyezkedését a viszonylagos földrajzi közelség jellemzi, gyakran közvetlenül a határ tuloldalán él a kisebbség meghatározó része, elég, ha csak a borsodi szlovákságra és a csallóközi, felvidéki magyarságra gondolunk, nem tévesztve szem elől a békési szlovák tömböket sem.

A kisebbségek egy része helyi többségként vagy markáns helyi kisebbségként kis településeken, községekben, falvakban lakik. E települések igen kedvező környezetet jelentenek a kisebbségi-nemzetiségi identitás megőrzéséhez, a kisebbségi nyelvhasználat s egyáltalában a kisebbségi másság iránti tolerancia kialakulásához, erősödéséhez, eltérően a városoktól, melyekben az asszimilációs hatás sokkal erősebb és "eredményesebb". A kis falvak azonban eddig nem voltak kedvezményezettjei a központosított közigazgatásnak: ez többek között alacsony szinvonalú oktatási infrastruktúrában is megnyilvánult, sőt számosan közülük racionalizálás, körzetesítés áldozataiként el is vesztették iskolájukat. A központtól távol eső kis falvakban a kereseti lehetőségek alacsonyabb szintje, a helyben gyakran hiányzó munkaalkalom, a saját bevételi források elégtelensége, a fejkvóta alapján kiszámolt költségvetési

visszautalások szűkössége a fiatalabb nemzedékeket elvándorlásra ösztönözte és még kevésbé tudta megkötni a kvalifikált nemzetiségi értelmiséget.

Bár van remény e tendencia megállítására, a helyi önkormányzatok izmosodásának, új fölosztási elképzeléseknek, az egészséges környezetnek, az olcsóbb lakhatási lehetőségeknek köszönhetően, mégis áll a paradoxon: a kis település a legalkalmasabb a nemzeti, etnikai, nyelvi identitás megőrzésére, ugyanakkor ő van a legnehezebb helyzetben az oktatási hálózat bővítése, a nemzetiségi értelmiség megtartása tekintetében.

Természetesen semmi újat nem mondunk annak megállapításával, hogy a kisebbségvédelmi problematika legneuralgikusabb pontja az oktatás. Ennek a szinvonalát és eredményességét jelentősen és csaknem azonnal emelni lehetne a térség országainak együttműködése révén. Ha a határ másik oldaláról átjárhat a szlovák, szlovén pedagógus a magyarországi iskolákba, ha a környező államok iskoláiban oktathatnának magyarországi magyar szaktanárok, radikálisan lehetne emelni az anyanyelvi oktatást biztosítani képes iskolák arányát.

E problémák enyhítésének másik módja többek között az lehet, hogy lehetővé tesszük, hogy amennyiben a nyelvi kisebbséghez tartozó fiatal anyanyelvén szeretne képzésben részesülni - s minél specializáltabb képzésről van szó, minél igényesebb technikai-tudományos infrastruktúrára épülő intézmények, minél magasabb fokú oktatás kérdése merül fel, annál nehezebb a természetes igény honi biztosítása -, úgy látogathassa a szomszéd országok megfelelő alma matereit, melyek gyakran földrajzilag is közel találhatók.

Látnunk kell azonban - akár a tanárokra, akár a diákokra gondolunk -, hogy itt sokkal többet kell tenni, mint pusztán nagyvonalúan rábólintani.

Egy jogállamban tanítva a vendégtanár, ideértve a naponta vagy hetente átjáró óraadó tanárt is, joggal tart igényt a tanszabadságra, a fogadó állam ugyanakkor megkövetelheti bizonyos alapkövetelmények betartását, az egységes érettségi rendszer szempontjainak figyelembe vételét. Az ellentétes pedagógiai érdekek nyilvánvalóan a humán tárgyaknál ütköznek keményebben. E dilemmát mindkét oldalt kielégítően akkor lehet feloldani, ha harmonizálják, azaz ha egymásra tekintettel alakítják ki az államok a kérdéskört érintő jogszabályaikat. (A tanszabadság kontra oktatási program mellett a kettős deontológia fegyelmi, munkajogi, pénzügyi, határrendészeti kérdései jutnak mindenekelőtt a szerző eszébe.)

Ami a diákok-hallgatók teljes vagy részleges áthallgatását illeti, ennek nyilvánvalóan csak akkor van értelme, ha az így szerzett okleveleket - szakmunkásbizonyítványokat, általános iskolai végbizonyítványokat, érettségit, diplomákat - kölcsönösen el is fogadják. Természetesen az államok előírhatnak bizonyos korlátokat és köthetik az elismerést különböző feltételek teljesítéséhez, az egyes képzési programok és szakmák konvertálhatóságának függvényében, az európai zsinórmértéknek megfelelően. Célszerű lenne ugyanakkor megvizsgálni, hogy a létező korlátok teljes mértékében indokoltak-e, nem nehezítik-e túlzó mértékben vagy éppen nem teszik-e értelmetlenné a tanulást a másik államban. A költségek viselése, az ösztöndíjak rendszere, az önköltséges képzési szisztémák szabályozása során is hasznos lenne az egymásra tekintettel történő rendezés, mely azt az alapelvet tartaná szem előtt, hogy ha már az állam segíteni nem tud, akkor legalább ne gátolja az ilyen "peregrinatio"-t.

A nemzeti jogszabályok harmonizálása nemcsak az oktatásügy területén lehet üdvös. Nemzetbiztonsági, "magasabb" kulturpolitikai szempontokból egyes országok ellenőrzést gyakorolnak a kultúrális és sajtótermékek határo-

kon átmenő forgalma felett, aminek elvi lehetőségét az emberi jogi vonatkozású nemzetközi szerződések is elismerik, de amelyre kidolgozott részletszabályok gyakran indokolatlan szigorúságukban magát a forgalmat is lehetetlenné teszik. Előre lehet számolni azzal is, hogy bizonyos objektív jellegű szabályok bevezetése a sajtóigazgatásban (az elharapozó sajtóperek miatti médiaalapítási kaució, az idegentőke arányának %-os megszabása, az állami szubvenció megvonása vagy korlátozása, az érdemi hiranyag és reklámanyag %-os körülírása - melyek terjedőben levő európai tendenciák) a kisebbségi nyelvek tömegtájékoztatását hátrányosabban érinthetik, akár el is lehetetleníthetik. Számos későbbi konfliktusnak elejét lehetne venni az ilyen helyzetekre alkalmazható korrekciós mechanizmusok egymásra tekintettel történő kidolgozásával. A kisebbségi lét számos szférájában előbbre lehetne jutni ezen a módon.[8]

Egy ilyen szubregionális kisebbségvédelmi együttműködés azonban hangsúlyozottan nem a reciprocitás elvére, hanem csak a közös érdekeknek megfelelő önálló, a decentralizáció, az önkormányzat és az egyéni akaratautonómia elvét érvényre jutni engedő koncepciókra épülhetne.

ad 2 Megvan-e a szerződéskötéshez szükséges politikai akarat mindehhez a Kárpát-Dunatájon ? Erre a mában gondolkodva röviden azt lehetne válaszolni, hogy nincs a jelenlegi közép-európái politikai légkör aligha alkalmas a részletes szabályok kidolgozására, melyek eleve csak programszerűen jöhetnének létre.

Ezzel számot vetve a Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Titkársága arra az álláspontra helyezkedett tervezetében, hogy az államok csak mintegy a program elkészítésére vállaljanak kötelezettséget. Egy külön diplomáciai konferencia hivatása lenne a részletes szabályok kidolgozása. Annak megfelelően, hogy a kárpát-dunatáji térség hány állama

lenne kész egy ilyen együttműködés elvi elfogadásra, lehetne megszabni a "menetsebességet", a konkrét állami kötelezettségeket illetve a nemzeti, nyelvi, etnikai kisebbségeket megillető jogokat. (A nemzeti, etnikai, nyelvi kisebbségek definiciójába való belebonyolódás helyett be lehet érni ezek puszta felsorolásával, az evidens tényeknek és adottságoknak megfelelően.)

Bármiféle együttműködés csakis a kölcsönös tolerancián, az államok és a nemzeti, etnikai, nyelvi kisebbségek érdekei és gyakran eltérő megközelítése iránti fogékonyságon alapulhat. E tolerancia izmosodását nagy mértékben elősegíthetik olyan intézmények, melyekben a különböző szempontok artikulálódhatnának, melyek az együttműködést segíthetik - esetleg ellenőrzik - és legfőképpen szimbolizálják.[9]

E gondolatkört és ezt a megközelítést tükrözte az alábbi, első ránézésre és a nem jogász végzettségű olvasók számára mindenféleképpen általános és talán homályos kárpát-dunatáji szerződéstervezet.

IV.

Szerződés

.....
....országok között
a nemzeti, nyelvi, etnikai kisebbségekre vonatkozó nemzeti szabályok harmonizálásának előkészítéséről s az ezzel összefüggő kérdésekről

Figyelembe véve, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya az államok együttműködése egyik területe gyanánt az emberi jogok védelmét jelöli meg,

Tekintettel arra, hogy a nemzeti, nyelvi, etnikai kisebbségek jogainak biztosítása feltételezi az alapvető emberi jogok élvezetét, de egyszersmind azokon túlmenő speciális garanciák kidolgozását is igényli,

Tekintettel arra, hogy e garanciák hatékonysága nagymértékben függ azoknak az államoknak az együttműködésétől, melyekben azonos vagy rokon etnikumok élnek, hol többségi, hol kisebbségi státuszban,

Tekintettel az ezen a téren eddig vállalt nemzetközi szerződéses kötelezettségeikre,

Tekintettel arra, hogy nem működik olyan nemzetközi mechanizmus, mely a közép-európai, szubregionális sajátosságokat kellőképpen tükrözné,

Tekintettel arra, hogy egy ilyen rendszer létrehívása esetén megfelelően egészíthetné ki a már létező s esetleg a későbbiekben létrehozandó univerzális és regionális instrumentumokat,

Tekintettel a kárpát-dunatáji népek egymásrautaltságára és történelmi sorsközösségére,

Tekintettel arra, hogy a nemzeti, nyelvi, etnikai kisebbségekre vonatkozó nemzeti szabályok harmonizálása lehetséges, kívánatos és célszerű,

Tekintettel arra, hogy ily módon közelebb lehet kerülni egy olyan közösség eszményéhez, melyben a nemzetközi jog által elismert területi integritás és állami szuverenitás elvének hangsúlyozása mellett érvényesülne a határok spiritualizálódása is,

..... országok kormányainak képviselői az alábbiakban egyeztek meg:

1. cikk

1. A Magas Szerződő Felek úgy vélik, hogy a kárpát-dunatáji térségben megtelepült népek és az általuk lakott

országok együttes fejlődésének fontos feltétele a nemzeti, nyelvi, etnikai kisebbségek jogainak és törvényes érdekeinek biztosítása.

2. A Magas Szerződő Felek meggyőződése, hogy ezt azzal is elősegítik, ha harmonizálják a nemzeti, nyelvi, etnikai kisebbségekre vonatkozó nemzeti szabályokat.

3. E harmonizálás irányuljon arra, hogy küszöböltessenek ki a korábbi korok bűneinek, hibáinak és mulasztásainak máig ható, a nemzeti, nyelvi, etnikai kisebbségek sokoldalú fejlődését akadályozó következményei, előmozdítva ezzel is a kárpát-dunatáji népek közeledését.

2. cikk

A Magas Szerződő Felek arra törekednek, hogy mihamarabb össze lehessen hívni azt a diplomáciai konferenciát, melynek feladata a kárpát-dunatáji nemzeti, nyelvi, etnikai kisebbségekre vonatkozó, közös érdekeltségű szabályokat rögzítő nemzetközi szerződés kidolgozása lesz.

3. cikk

A Magas Szerződő Felek megvizsgálják annak lehetőségét, hogy saját hatáskörrel bíró, speciális intézményeket hozzanak létre a harmonizálás és az együttműködés ösztönzésére, esetleg bizonyos ügyek közös intézésére vagy a vállalt kötelezettségek teljesítése kapcsán felmerülő viták rendezésére.

4. cikk

1. A Magas Szerződő Felek a fenti diplomáciai konferencia sikerének előmozdítása érdekében kötelezik magukat, hogy a jelen szerződés megerősítésétől számított két

éven belül államaikban etnikai területi katasztert készítenek.

2. A Magas Szerződő Felek egyetértenek abban, hogy a hiteles felmérés alapja a lakosság szabad, egyénenkénti akaratnyilvánítása.

3. A Magas Szerződő Felek konzultációkat folytatnak egymással abból a célból, hogy az etnikai területi kataszterek elkészítése a lehetőségekhez képest minél egyöntetűbb módon valósuljon meg.

4. A fenti 3. § nem zárja ki a megfelelő nemzeti eszközök és módszerek igénybevételét, melyek szem előtt tartják, hogy

i. az egyén saját döntése képezi a minősítés alapját

ii. senki sem köteles vállalni a nemzeti, nyelvi, etnikai kisebbségekhez tartozást, de senkitől sem tagadható meg a jog, hogy egy ilyen kisebbséghez tartozóként határozza meg magát,

iii. megfelelő figyelmet kell fordítani az un. kettős és többes kötődésekre is.

5. cikk

Addig is, míg a 2. cikkben említett nemzetközi szerződés hatályba nem lép, a jelen szerződés által érintett nemzeti, nyelvi, etnikai kisebbségek azon elvek oltalma alatt maradnak, melyek a Magas Szerződő Feleket kötelező nemzetközi szerződésekből és a nemzetközi szokásjogból, a kárpát-dunatáji népek egymásrautaltságából és történelmi sorsközösségéből, az emberiesség törvényeiből és a közlelkiismeret követelményeiből fakadnak.

6. cikk

1. A jelen szerződés, melyhez fenntartás nem fűzhető, s második ratifikációs okmány letételekor hatályba lép.

2. A Magas Szerződő Felek ..... állam kormányát jelölik ki letéteményesnek.

3. Készült ..... nyelven, melyek mindegyike hiteles. Kétség esetén a ..... nyelvű változat irányadó.

Kelt .....

Melynek hiteléül az alábbi, jó és kellő meghatalmazással rendelkező képviselők írták alá:

Jegyzetek

1. Elkészítésében meghatározó szerepet játszott Bíró Gáspár kormányfőtanácsos.
2. A tervezetet Szalayné dr. Sándor Erzsébet egyetemi tanársegéd (JPTE Állam- és Jogtudományi Kar) készítette.
3. Ezt a dokumentumot a miniszterhelyettes megbízásából a szerző készítette.
4. E fordulatot a szerző Felix Ermacora professzornak, az Emberi Jogok Európai Bizottsága tagjának, a dobogókői konferencián elhangzott megnyitó előadásából kölcsönözte. Eredetiben: eine minderheitfreundliche Umwelt.
5. Lásd Jászi Oszkár és Bibó István idevágó gondolatait !
6. Ezeket - s különösen a kisebbségi vagy Regionális Nyelvek Európai Chartáját - a kisebbségi kódex koncepciójának kialakításában, szóhasználatában igyekezett figyelembe venni a Titkárság.
7. A legismertebb ilyenek a Föderalistische Union Europaischer Volksgruppen és az Internationales Institut für Nationalitatenrecht und Regionalismus tervezetei.
8. Jelen sorok írása közepette a szerző a TV 2 Napzárta 1990. május 6-i adására is figyelt. A budapesti magyar-cseh-szlovák értelmiségi találkozó több résztvevője beszélgetett benne az ebben a tanulmányban is érintett kérdésekről, Frantisek Lipták szlovák oktatási miniszterhelyettes ebben az értelemben vázolta fel a szlovákiai kiadók és a magyarországi szlovák iskolák, illetve a magyarországi könyvkiadók és a szlovákiai magyar iskolák "patronálásának" programját, a jelenleg ezt akadályozó szabályok kiiktatását. Mások a könyvkiadás, a kultúrális alapítványok kérdésében hangsúlyozták az együttes könnyítések és általában az együttműködés lehetőségét.